

Ortaöğretimdeki Dilbilim Dersleri Konusunda Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*

Ayşen Cem Değer

Ege Üniversitesi

Uğur Altunay

Dokuz Eylül Üniversitesi

Giriş

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme Yönetmeliği'ni uygulayan liselerin 2. ve 3. sınıflarında 1996-1997 öğretim yılından başlayarak Dilbilim dersi okutulmasına karar vermiştir. Bu dersin Sosyal Bilimler ve Türkçe-Matematik bölümlerinde alan seçmeli, Yabancı Dil bölümünde ise alan dersi olarak okutulması uygun bulunmuştur.

Liselerde bu yıl okutulmaya başlanan Dilbilim derslerine yönelik öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşlerini belirlemek amacıyla bir çalışma yapılmasına karar verildi. Çalışmayla varolan sorunların saptanarak lise Dilbilim müfredatının geliştirilmesine ve bu dersin daha etkili ve verimli bir biçimde işlenmesine katkıda bulunulacağı umulmaktadır.

Yöntem ve Teknikler

Öncelikle MEB'nin hazırladığı müfredat edinildi. Öğretmen ve öğrenci görüşlerini saptamak amacıyla ayrı ayrı anket geliştirildi. İzmir anakitle olarak alınıp beş okul rastlantısal yöntemle örneklem olarak seçildi. Tesadüfi yöntemle bağlantı kurulan okullardan Gazi Lisesi'nde (Karşıyaka) ve Karataş Lisesi'nde araştırma yapma güçlükleri ortaya çıktığından bu okullardan vazgeçilmiş, bağlantı kurulan Buca Lisesi'nde ve Bornova Anadolu Lisesi'nde Dilbilim dersinin seçmeli olarak programa alındığı, ancak bu dersi seçen yeterli sayıda öğrenci olmadığı için dersin okutulmadığı belirlenmiş ve bu nedenle bu okullarda araştırma yapılmasına gerek görülmemiştir. Araştırmaya temel olan örneklem grubunu oluşturan okullar şunlardır:

*10-12 Nisan 1997 tarihlerinde Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından düzenlenen *Nasıl Bir Eğitim Sistemi: Güncel Uygulamalar ve Geleceğe İlişkin Öneriler* adlı eğitim sempozyumunda sunulan bildiridir.

Anketin hazırlanmasında katkı sağlayan Nurdan Güneş Aktan'a, istatistiksel çözümlerinde yardımcı olan Yard. Doç. Dr. Melek Göregenli'ye, anketin uygulanması sırasında açık yüreklilikle işbirliği yapan örneklem grubu öğretmenlerine ve öğrencilerine içten teşekkürü borç biliriz. Onlarsız bu çalışma gerçekleştirilemezdi.

1. Ahmet Adnan Saygun Lisesi (Çiğli)
2. İzmir Kız Lisesi (Karataş)
3. Karşıyaka Lisesi
4. Selma Yiğitalp Lisesi (Hatay)
5. Şirinyer Lisesi

Bu okullarda Dilbilim dersinin okutulduğu tüm sınıflar (toplam 7 sınıf) ve bu sınıflardaki tüm öğrenciler (toplam 202) ve bu dersi veren tüm öğretmenler (toplam 6 kişi) örneklem grubunu oluşturmaktaydı. Anketler öğretmenler öğretmen gözetiminde sınıfta ve ders saati içinde öğrencilere verilmiş ve toplanmıştır. Aynı anda öğretmen anketi de ders öğretmenine verilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler *frekans analizi* ve *ki kare* yöntemleriyle değerlendirilmiştir.

Bulgular

Dilbilim dersini alan öğrencilerin 144'ü (%71,3) Dil bölümünde, 58'i (%28,7) ise Türkçe-Matematik (TM) bölümünde kayıtlıdır. İncelenen okulların biri dışında tümünde yalnızca Dil bölümü öğrencileri bu dersi almakta, İzmir Kız Lisesi'nde yalnızca TM bölümü öğrencileri bu dersi almaktadırlar. İncelenen tüm okullarda bu ders zorunlu-seçmeli olarak okutulmaktadır. Ancak öğrencilerin 141'i (%69,8) bu dersin seçmeli olmasını istemektedir.

Ankette dilbilim dersini alan öğrencilerin okumaya, yazmaya ve dile yönelik ilgilerini belirlemek amacıyla güden sorular da bulunmaktaydı. Bu sorulara verilen yanıtlara göre, öğrencilerin 188'i (%93,1) kitap okumaktan hoşlanmaktadır. Ancak öğrencilerin çoğunluğu okumaya günde iki saatten daha az bir süre ayırmakta olup genellikle edebi türde kitaplar okumayı tercih etmektedirler. Öğrencilerin %91,1'i günlük gazete ve dergi okumaktadırlar. Öğrenciler en çok köşe yazılarını, spor-magazin ve astroloji köşelerini okumaktadırlar. Kültür-sanat sayfalarını okuyan öğrencilerin oranı ise %5,9 düzeyinde kalmaktadır. Öğrencilerin %65,8'i günlük tutmamaktadır. %62,9'u mektup yazmakta, bunların %37,1'i ayda en az bir kez mektup yazdığını söylemektedir. Öğrencilerin %62,4'ü şiir-öykü-deneme yazmadığını söylemektedir. %88,6'sı yabancı dil dersini sevdiğini belirtmektedir.

Öğrencilerin dilbilim dersine ilişkin görüşleri şöyle özetlenebilir. Öğrencilerin %50'si, Dilbilim dersini yararlı bulmakta, %49'u ise yararlı bulmamaktadır. Yararlı bulan öğrencilerin çoğunluğu bu dersin dil gelişimine, Türkçe'yi daha doğru konuşup yazmaya katkıda bulunduğunu savlamaktadır. Daha az kısmı ise Edebiyat dersine destek sağladığını ve ÖSYS'ye hazırladığını düşünmektedir.

Dersi alan öğrencilerin %63,9'u ders saatini yeterli bulmakta, yalnızca %10,4'ü ders saatinin artırılması gerektiğini düşünmektedir.

Öğrencilerin %78,3'ü bu dersten başarılı olup, %55'i, yani yarıdan çoğu yüz üzerinden 70 ve üstünde ortalamalara sahiptirler. Ancak, öğrencilerin aldığı notun

yüksekliği ile bu dersi yararlı bulması arasında bir ilişki bulunamamıştır. Aynı şekilde, öğrencilerin günlük gazete okuması ya da okumaması ile dilbilim dersini yararlı bulmaları arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin %94,1'i bu ders için kaynak adı verememiş, tek kaynak olarak öğretmenin dikte ettirdiği ders notlarını göstermiştir.

Öğrencilerin %71,3'ü bu dersin daha iyi bir duruma getirilmesi için öneri geliştirmiştir.

Öneriler şöyle sıralanabilir:

1. Ders için öğrencilerin düzeyine uygun kaynak kitap yayımlanmalıdır.
2. Ders ezbercilikten çıkarılmalı ve öğretmenler dikte ettirmekten vazgeçmelidir.
3. Daha çok test çözülmeli ve ÖSYS'deki dilbilgisi sorularına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Öğrencilerin %50'si dilbilgisi işlenmesine karşın bu dersin yaşamlarında bir yarar sağlayacağını düşünmemektedir. Öğrencilerin %22,8'i ÖSYS'ye yönelik yarar sağladığını, %21,8'i ise Türkçe'yi daha iyi konuşmalarını sağlayacağını ve genel kültürlerine katkıda bulunacağını düşünmektedir.

Öğrencilerin %55'i, üniversitede dil ile ilgili bir bölümü tercih edeceğini, %30,7'si ise dil ile ilgili olmayan bölümleri tercih edeceğini belirtmektedir.

Anket verilen öğretmenlerin öğretmenlik deneyimi 11 yıl ile 20 yıl arasında değişmekte olup, ortalama 15 yıldır. Öğretmenlerin hiçbiri dilbilim mezunu olmayıp, Eğitim Enstitüleri ya da Eğitim Fakülteleri'nin Türkçe ya da Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezundur. Anketi yanıtlayan altı öğretmenden üçü dilbilim yüksek öğrenimleri sırasında dilbilim dersi aldığını belirtmektedir. Ancak bu ders sayı olarak 1'le sınırlı kalmaktadır.

Öğretmenler bu ders için belirli bir ders kitabı izlemediklerini belirtmektedir. 6 öğretmenden 4'ü ise bu dersi üniversite sınavına ve edebiyat derslerine katkıda bulunması amacıyla dilbilgisi dersi olarak işlediklerini belirtmekte ve kaynak olarak da ÖSYS'ye hazırlık test kitaplarını göstermektedir. Dilbilim öğretmenler ise yararlandıkları kaynaklar arasında şunları saymaktadırlar:

1. *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Doğan Aksan)
2. *Genel Dilbilim Dersleri 1, 2* (Saussure, Çeviri: Berke Vardar)
3. AÖF Eğitim Önlisans Programı'nda okutulan *Türk Dili* adlı kitap
4. *Dil, Anlam, Sözcük* (Doğan Aksan)

Dilbilim dersinin daha nitelikli duruma getirilmesi için öğretmenler ivedilikle öğrencilerin düzeyine uygun ders kitabı yazılması gerektiğini düşünmektedirler.

Öğretmenlerin 4'ü dilbilim müfredatının yeterli olmadığını düşünmektedir. Müfredatın geliştirilmesi ile ilgili olarak öğretmenlerin getirdiği öneriler şöyle sıralanabilir:

1. Müfredatta yer alan şu konularla ilgili olarak ya kaynak sağlanmalı ya da bu konular müfredattan çıkarılmalıdır: Yazılı ve sözlü metinlerin özellikleri, Metin kavramı ve metinleştirme ölçütleri, Metin çözümlemesinde diliçi ve dildişi öğelerin işlevi.

2. Konulara göre ders saatleri yetersiz olup artırılmalıdır.

Öğretmenlerin çoğunluğu dilbilim derslerini dilbilgisi biçiminde işledikleri için, geliştirilen öneriler de ders dilbilgisi dersi biçiminde algılanarak yapılmıştır. Dersi okutan öğretmenlerin biri dışında tümü kendileri için meslek içi eğitimin gerekli olduğuna inanmakta ve tüm öğretmenler dilbilim alanındaki uzman kişilerin kendilerine yardım etmesini istemektedir.

Anketin "Hangi alanda size yardım edilmelidir?" sorusuna yanıt veren beş öğretmenin tümü kaynak kitap sağlamada, dersin işlenmesi ile ilgili yöntem-teknik konularında bilgi vermede yardım edilmelerini gerektiğini, dördü kitap seçiminde, yıllık plan yapmada, dilbilimle ilgili daha geniş bilgi edinmede yardım edilmesi gerektiğini, üçü sınav hazırlama ve değerlendirmede yardımcı olunması gerektiğini belirtmektedir.

Yorum

MEB'ca hazırlanan Dilbilim müfredatında belirtilen amaçlar gözönüne alındığında, okullardaki uygulamanın sözkonusu amaçlara koşut yürümediği görülmektedir.

Örneklem olarak seçilen okulların yalnızca birinde Dilbilim dersi okutulmakta olup, diğerlerinde ise hem öğretmenler bu alanda eğitilmedikleri için, hem ellerinde yeterli ve düzeye uygun kaynak olmadığı için, hem de ÖSYS'de dilbilimin yarar sağlayacağına inanmadıkları için dilbilim okutmamakta, bunun yerine sınava yönelik dilbilgisi çalışmaları yapmayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla bu ders bağımsız bir ders olmaktan çıkmış, Edebiyat ve Dilbilgisi derslerinin bir uzantısı biçimine dönüştürülmüştür. Öğrencilerin notlarının yüksek oluşunun da hem derslerin hem de sınavların yalnızca dilbilgisine yönelik olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğrenciler çoğunlukla dilbilim dersinin kapsamından haberdar olmayıp, derste dilbilgisi işlenmesinden hoşnut görünmekte ve bunun Dilbilgisi ve Edebiyat dersinden bağımsız bir ders olduğunu düşünmemektedir. Öğrenciler özellikle Dilbilim işleyen öğretmenlerden ezberci bir yöntem izledikleri ve her şeyi dikte ettirdikleri konusunda yakınmaktadırlar. Derse karşı olumsuz tutum geliştirmelerinin temelinde bu sorunun olduğu düşünmekteyiz.

Öneriler

Dilbilim dersinin birçok açıdan önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle dersin geliştirilerek sürdürülmesinde yarar görmekteyiz. Ancak bu dersi okutan öğretmenlerin dilbilim bölümü mezunu olmasında dersin amaca uygun işlenmesi ve verimliliği açısından sayısız yararlar vardır. Dilbilim mezunu öğretmenlerinin sayıca yeterli olmadığı bölgelerde, bu dersi okutan Türkçe ya da Türk Dili Edebiyatı Bölümü mezunu öğretmenlerin meslekiçi eğitimden geçirilmesi ve bu dersi okutan tüm öğretmenlere uzman desteği ve kaynak sağlanması konularında yardımcı olunması gerektiği kanısındayız. Ayrıca bir an önce öğrencilerin düzeyine uygun ders kitabı yazılması ve bu kitabın öğretmenlerce en etkili ve verimli biçimde işlenebilmesi için öğretmen elkitabı hazırlanması gerektiği görüşündeyiz.